

Eesti lennuvõimetute pisiimetajate määramine välistunnuste põhjal

Koostaja: Jaanus Remm

Versioon: 11.03.2011

Saateks ja selgituseks

Lennuvõimetute pisiimetajatena on käesolevas määramistabelis mõeldud imetajad, keda uurimistöös püütakse tavaliselt eluspüügi- või tapvate hiirelõksudega, või püümisaukudega. Eestis on nendeks kahe seltsi väiksemad esindajad ehk kõik putuktoidualised (*Insectivora*) peale siilide ja närilised (*Rodentia*) peale, kopra ja ontatra ning hariliku- ja lendora. Käesolevas määramistabelis ei käsitleta sageli samuti pisiimetajate hulka liigitatavaid käsitiivalisi (*Chiroptera*). Määraja kasutamiseks on vajalikud elementaarsed eelteadmised erinevate pisiimetajate tunnustest ja üldkasutatavatest mõõtmetest. Vajadusel võib abi leida nt. raamatutest: Euroopa Imetajad (MacDonald ja Barrett 2002), Eesti Imetajate Määramistabelid (Kaal 1981) ja Eesti NSV Imetajad (Aul jt. 1957). Määramistabelit koostades on peetud silmas, et seda saaks kasutada elusalt püütud loomade puhul nii, et loomi võimalikult vähe häiritaks ega vigastataks. Kuna loomad võivad hammustada ja levitada haigusi, siis tuleb neid käsitledes kanda kindaid. Üldiselt piisab tavalistest majapidamis-kummikinnastest, kuid suuremate loomade puhul võivad vajalikuks osutuda paksemast nahast töökindad. Püütud looma liigi teada saamiseks vali sama numbri järel olevatest väidetest (tagumiste ees on –) see, mis iseloomustab määratavat looma kõige paremini. Edasi liigu rea lõpus noolega näidatud numbriga tähistatud väidete komplektile kuni jõuad liigini. Rea alguses sulgudes olev number on tagasiviide väitekomplektile, millelt käesoleva väiteni tuldi. Määramistabel ei ole mõeldud järgima liigitasemest kõrgemat taksonoomilist süsteemi. Liiginime taga on suurtähtedega määramistabeli koostaja pakutud käepärane nime lühend, kuid see ei pretendeeri üldkasutatavusele.

-
1	Ninamiku eesosa moodustab suhteliselt pika ja liikuva kärsa; lõikehambad on teravatipulised ja neid on ülemises ja alumises lõuas enam kui kaks; selg tumepruuni või tumehalli kuni musta sametja karvaga; eeskäpal on viis varvast.
PUTUKTOIDULISED	→ 6
–	Liikuv kärss puudub; lõikehambad on peitlikujulised ja neid on nii ülal, kui all üks paar; karv ei ole smetjas; eeskäpal on neli funktsionaalset varvast.
Närilised	→ 2
2 (1)	Saba on kohevalt karvane (pikkus >75% tüvepikkusest)
UNILASED	→ 9
–	Saba on kaetud hõredate lühikeste karvadega või soomusjas
Hiirlased, hamsterlased ja kasetriibik	→ 3
3 (2)	„Suured loomad“, tüve pikkus üldjuhul ≥ 150 mm
ROTID ja MÜGRI	→ 12
–	Tüve pikkus < 150 mm	→ 4
4 (3)	Pikki selga jookseb selge must triip, küljed kollased või helepruunid
JUTIGA HIRED (juttuselg-hiir ja kasetriibik)	→ 13
–	Selge seljatriip puudub	→ 5
5 (4)	Saba on suhteliselt lühike, $\leq 50\%$ tüve pikkusest; nina on tõmp
LEET- JA URUHIRED	→ 14
–	Saba on > 70% tüve pikkusest.
TEISED HIRED	→ 19

PUTUKTOIDULISED, *Insectivora*

- 6 (1) Tüve pikkus > 100 mm; esijalad kohandunud kaevamiseks; kõrvad puuduvad; silmad mandunud.

Mutt, *Talpa europaea*, TA.EUR (Common/Northern Mole)

Tüvi 110–160 mm

Saba 20–40 mm

Tagakäpp 17–19,5 mm

Kaal 65–130 g

- Tüve pikkus < 100 mm; kõrvad ja silmad on nähtavad.

Karihiirlased, *Soricidae* (karihiired ja vesimutt)

→ 7

- 7 (6) Saba alaküljel ja tagajalgade külgedel karvadest kiil; tagakäpa pikkus > 16 mm; karihiirlase kohta suhteliselt suur; enamasti 2-värviline: selg must, kõht valkjas, terava üleminekuga (vrl. mets-karihiir).

Vesimutt, *Neomys fodiens*, NE.FOD (Water Shrew)

Tüvi 63–96 mm

Saba 47–82 mm

Tagakäpp 16–20 mm

Kaal 8–23 g

Kõht enamasti valge, kuid võib olla ka pruun või must.

- Sabal ja jalgadel karvakiilu ei ole, tagakäpp ≤ 15 mm

→ 8

- 8 (7) Tagakäpa pikkus üldjuhul ≥ 12 mm; kere 3-värviline: selg mustjashall, külg pruun, kõht helehall (vrl. vesimutt ja laane-karihiir)

Mets-karihiir, *Sorex araneus*, SX.ARAN (Common Shrew)

Tüvi 54–87 mm

Saba 32–56 mm

Tagakäpp 10–15 mm (enamasti 12)

Kaal 6–12 g

Kõrvad varjatud karvadesse (vrl. laane-karihiir). Laane-karihiirest kindlalt eristamiseks võib vaja olla koljutunnuseid.

- Tagakäpa pikkus üldjuhul umbes 11 mm; kere 2-värviline sujuva üleminekuga: selg pruun, kõht helehall

Laane-karihiir, *Sorex caecutiens*, SX.CAEC (Masker/Laxmann's Shrew)

Tüvi 44–70 mm

Saba 31–45 mm

Tagakäpp 10,5–12 mm

Kaal 3–8 g

Saba tüvi 4-kandiline. Kõrvad paistavad karvadest välja (vrl. mets-karihiir). Tagakäpp hele aga kand tume. Mets- ja väike-karihiirtest kindlalt eristamiseks võib vaja olla koljutunnuseid.

- Tagakäpp üldjuhul 9,5–11 mm; saba karvad kergelt harali; kere 2-värviline selgepiirilise üleminekuga: selg tumepruun, kõht hall.

Väike-karihiir, *Sorex minutus*, SX.MIN (Pygmy Shrew)

Tüvi 38–64 mm

Saba 30–46 mm

Tagakäpp 9,5–12 mm (< 11, vrl. laane-karihiir)

Kaal 2,5–7,5 g

Laane-karihiirest kindlalt eristamiseks võib vaja olla koljutunnuseid.

- Tagakäpp < 9 mm; saba < 30 mm (väga pisike loom)

Kääbus-karihiir, *Sorex minutissimus*, SX.MTSS (Least Shrew)

Tüvi 33–53 mm

Saba 20–31 mm (< 30, vrl. väike-karihiir)

Tagakäpp 7–9 mm (< 9, vrl. väike-karihiir)

Kaal 1,2–4 g

Eestist tõestatud leide ei ole, põhja- ja idapoolse levikuga liik

Närilised, *Rodentia*

UNILASED, *Gliridae*

Pika kohevalt karvase sabaga.

9 (2) Silmade ümber mustad laigud või vöödid; → 10

– Silmalaigud puuduvad või on vaid silma vahetus ümbruses → 11

10 (9) Saba ots must-valge ja pintseljane, silmalaigud ulatuvad kõrvade taha.

Lagrits, *Elomys quercinus*, EL.QUER (Garden Dormouse)

Tüvi 100–170 mm

Saba 90–150 mm

Tagakäpp 22–32 mm

Kaal 45–120 g

Selg pruunikas hall (vrl. kaelushiir), kõrvad suhteliselt suured nagu kaelushiirel (vrl. metsunel).

– Saba ühtlaselt karvane ja kogu pikkuses ühte tooni, silmalaigud ulatuvad kõrvade eesservani.

Metsunel, *Dryomys nitedula*, DR.NIT (Forest Dormouse)

Tüvi 80–130 mm

Saba 80–95 mm

Tagakäpp 19–24 mm

Kaal 30–60 g

Eestist seni leidmata, lõunapoolse levikuga liik.

11 (9) Seljal karva üldtoon on hall (pruunikas); tüve pikkus > 130 mm

Kunel, *Glis glis*, GL.GLIS (Edible/Fat Dormouse)

Tüvi 130–190 mm

Saba 120–150 mm

Tagakäpp 24–34 mm

Kaal 70–200 g

Eestist seni leitud ei ole, lõunapoolse levikuga liik. Nagu väike orav aga hall, või siis nagu rott aga koheva sabaga.

– Karvastiku üldtoon kollakas pruun (roostejas/ookerjas/liivakas); tüve pikkus ≤ 90 mm

Pähklinäpp, *Muscardinus avellanarius*, MU.AVEL (Common/Hazel Dormouse)

Tüvi 50–90 mm

Saba 50–80 mm

Tagakäpp 15,3–16,4 mm

Kaal 15–35 g

**Hiirlased, *Muridae*; hamsterlased, *Cricetidae* ja kasetriibik
ROTID ja MÜGRI**

Tüve pikkus üldjuhul > 150 mm, saba paljas või kaetud lühikeste karvadega

- 12 (3) Saba pikkus < 75% tüve pikkusest; selg mustjas pruun; nina tõmp; kõrvad väikesed (peaaegu karvade varjus).

Vesirott e. (harilik) mügri, *Arvicola terrestris*, AR.TERR (Northern Water Vole)

Tüvi 120–235 mm (> 150, vrl. uruhiired)

Saba 40–146 mm (55–75% tüvest)

Tagakäpp 27–37 mm (üldjuhul > 30, vrl. uruhiired)

Kaal <180 g

- Saba pikkus 75–90% tüve pikkusest; kõrvad suured, kuid ette poole painutades ei ulatu silmadeni; seljal karv üldjuhul ruuge.

Rändrott e. võhr, *Rattus norvegicus*, RT.NORV (Brown/Common/Norway Rat)

Tüvi 214–290 mm

Saba 170–230 mm

Tagakäpp 33–45 mm

Kaal 275–520 g

Värvus võib märkimisväärselt varieeruda.

- Saba pikkus \geq 100% tüve pikkusest; kõrvad nii suured, et ulatuvad ette painutatult silmadeni; seljal on üldjuhul mustjas-hall karv.

Kodurott, *Rattus rattus*, RT.RATT (Black/Ship/Roof Rat)

Tüvi 150–240 mm

Saba 115–260 mm

Tagakäpp 30–38 mm

Kaal 145–280 g

Värvus võib märkimisväärselt varieeruda; peamiselt Kagu-Eestis.

JUTIGA HIRED

Pikki kollakas-pruuni selga jookseb tume triip.

- 13 (4) Ülahuul on lõhestunud; saba lühem, kui tüvi; tüvi > 70 mm.

Jutttselg-hiir, *Apodemus agrarius*, AP.AGR (Striped Field Mouse)

Tüvi 73–123 mm

Saba 70–85 mm (60–75% tüvest)

Tagakäpp 17–21 mm

Kaal 16–25 g

Tugevate rõngastega saba, täiskasvanud loomal selg pruunikas

- Ülahuul ei ole lõhestunud; saba pikem, kui tüvi; tüvi \leq 70 mm.

Kasetriibik, *Sicista betulina*, SC.BET (Northern Birch Mouse)

Tüvi 50–70 mm

Saba 76–110 mm (120–150% tüvest)

Tagakäpp 14–18 mm

Kaal 6,5–13 g

Liikumisel teeb iseloomulikke pikki hüppeid, rahuliku iseloomuga; selg kollakashall

LEET- ja URUHIRED

Lühikese saba ja tõmbi ninaga

14 (5) Selg punaka tooniga → 15

– Selg ei ole punase tooniga (on pruun või rohekas) → 16

15 (14) Saba pikkus ~ 50% tüve pikkusest, selg punakas pruun, kõht hall

(Tava-) **Leethiir, *Myodes glareolus* (*Clethrionomys glareolus*), MY.GLAR** (Bank Vole)

Tüvi 80–109 mm

Saba 40–58 mm (50% tüvest, vrl. uruhiired)

Tagakäpp 16–18 mm

Kaal 18–37 g

Suhteliselt suured kõrvad, kõrva taga helehallid karvad (vrl. uruhiired), saba pealt tume alt hele.

– Saba pikkus ~ 33% tüve pikkusest, selg selgelt punane, kõht hall

Puna-leethiir, *Myodes rutilus* (*Clethrionomys r.*), MY.RUT (Northern Red-backed Vole)

Tüvi 80–110 mm

Saba 23–35 mm (< 33% tüvest, vtl. tava-leethiir)

Tagakäpp 17–18 mm

Kaal 15–40 mm

Eestist seni leitud ei ole, põhja ja ida poolse levikuga liik

16 (14) Tagakäpal 5 päkka

Võsa-uruhiir, *Microtus subterraneus*, MC.SUBT (Common Pine Vole)

Tüvi 75–106 mm

Saba 25–43 mm (40% tüvest)

Tagakäpp 13–16 mm

Kaal 12–27 g

Silmad hästi väikesed, selg roheka või hallika tooniga pruunikas-hall, kõrvad väga väikesed, karv veidi sametisem kui teistel hiirtel (vrl. niidu-uruhiir).

– Tagakäpal 6 päkka. → 17

17 (16) Kõrvalesta serval ühtlase pikkusega tihedad lühikesed karvad

Põld- ja kuhja-uruhiir, *Microtus arvalis* ja *M. levis*, MC.ARV ja MC.LEV (Common Vole and Sibling Vole)

Tüvi 85–128 mm

Saba 30–52 mm (30–40% tüvest, ulatub tagakäpa varvastest kaugemale, vrl niidu-uruhiir)

Tagakäpp 15–18,5 mm (> 17 mm, vrl. niidu-uruhiir)

Kaal 14–50 g

NB! neid liike on võimalik eristada koljutunnuste alusel. Selg roheka/hallika tooniga pruunikas hall, kõrvalestad tumedad (vrl. niidu-uruhiir).

– Kõrvalesta serval ebavõrdse pikkusega harvad karvad → 18

18 (17) Saba pikkus ≤ 30% tüvest, välja sirutatud jalgadega ei ulatu tagakäpa varvasteni.

Niidu-uruhiir, *Microtus agrestis*, MC.AGR, (Field/Short-tailed Vole)

Tüvi 78–135 mm

Saba 18–49 mm

Tagakäpp 16–20,5 mm (> 17 mm, vrl. põld- ja kuhja-uruhiir)

Kaal 14–50 g

Selg pruunikas (vrl. põld- kuhja- ja võsa-uruhiir), kõrvalest hele.

– Saba pikkus 35–45% tüvest, välja sirutatud jalgadega ulatub tagakäpa varvastest kaugemale.

Soo-uruhiir, *Microtus oeconomus*, MC.OEC, (Root/Tundra/Northern Vole)

Tüvi 85–161 mm

Saba 24–77 mm

Tagakäpp 17–22 mm

Kaal 25–62 g

Eestist vaid 1 leid. Niidu-uruhiirest kindlaks eristamiseks võib vaja minna kolju tunnuseid.

TEISED HIIRED

- 19 (5) Kõrvalestadest < ½ ulatub karvadest välja; tagakäpa pikkus ≤ 16 mm; väga pisike hiirlane (tüve pikkus enamasti < 75 mm).

Pisihiiir, *Micromys minutus*, MC.MIN (Harvest Mouse)

Tüvi 46–80 mm

Saba 40–70 mm

Tagakäpp 12–16 mm (≤ 16, vrl. koduhiir)

Kaal 5–11 g

Lühikese koonuga meenutab uruhiiri; selg helepruunika põhitooniga, täiskasvanul kõht valge (vrl. koduhiir).

- Kõrvad suuremad; tagakäpa pikkus üldjuhul > 16 mm. → 20

- 20 (19) Kurgu all heledast kõhukarvast selgelt eristuv pruun või kollane kurgulaik. → 21

- Kurgulaik üldjuhul puudub või on väga väike. → 22

- 21 (20) Kurgulaik ulaub üldjuhul esikäppadeni; tagakäpa pikkus ≥ 23.

Kaelushiir, *Apodemus flavicollis*, AP.FLAV (Yellow-necked Mouse)

Tüvi 88–130 mm

Saba 90–135 mm

Tagakäpp 23–27 mm

Kaal 10–65 g

Selg pruun, kõht valge (noorloomad üleni hallid). NB! Kaelus võib tugevalt varieeruda ja noorloomadel peaaegu puududa.

- Kurgulaik on väiksem ja käppadeni ei ulatu; tagakäpa pikkus ≤ 23 mm

Metshiir, *Apodemus sylvaticus*, AP.SYL (Wood/Long-tailed Field Mouse)

Tüvi 81–110 mm

Saba 69–115 mm

Tagakäpp 20–24 mm

Kaal 13–30 g

Metshiire ja kaelushiire kindel eristamine võib olla keeruline nii välistunnuste, kui ka koljutunnuste järgi. Eestist seni leitud ei ole, lõunapoolsema levikuga liik.

- 22 (20) Tagakäpa pikkus üldjuhul ≥ 19 mm

Väike-metshiir, *Apodemus uralensis*, AP.URAL (Pygmy/Herb Field Mouse)

Tüvi 70–96 mm

Saba 65–95 mm

Tagakäpp 17–20,5 mm (< 23, vrl. kaelushiir)

Kaal 17 g

Seni leitud ainult Kagu-Eestis, reeglina hall, võib esineda pisike kurgutäpp.

– Tagakäpa pikkus ≤ 19 mm

Koduhiir, *Mus musculus*, MS.MUSC (House Mouse)

Tüvi 72–103 (80) mm

Saba 70–95 mm (70–80% tüvest)

Tagakäpp 16–19 mm (≥ 16 , vrl. pisihiir)

Kaal 12–22 g

Iseloomulik „hiire lehk“, väike-metshiire sarnane aga ülemine lõikehammas küljelt vaadates sakiga; karv hallika põhitooniga (vrl. pisihiir).